

Oltář v ženské svatyni kláštera Cittaviveka se sochou stojícího Buddhy v thajského stylu a podobiznami mistrů Adžana Čá (vpravo) a Adžana Sumedha (vlevo). Cittaviveka, Sussex, Velká Británie (foto Zdeňka Machálková)

Anglická sangha.

Příklad adaptace théravádské tradice na Západě

Zdeňka Machálková

Jen vydržte! Nemyslíte si snad,
že vás to zabije?
A co když vás to zabije...?
No, tak budete mrtví.

Adžan Čá

V roce 1981 byla oficiálně ustavena Anglická sangha (*English sangha*)¹ – první théravádská mnišská obec konstituovaná ze západních členů.² Snaha o vytvoření na Západě sídlící a fungující mnišské obce vycházela ze dvou vzájemně se doplňujících zdrojů. Prvním je zdroj etnický, pramenící z potřeb a aktivit expatriované komunity z Thajska, Barmy a Srí Lanky, druhým zdrojem je pak zájem rodilých obyvatel Západu o buddhismus. Sangha lesních mnichů přenesená z tradice Adžana Čá [Ajahn Chah] komplementárně spojuje oba principy – potřebu tradičního théravádského mnišství a zájem o meditaci, charakteristický pro buddhisty ze Západu.

Na základě etnografického materiálu získaného opakovaným terénním výzkumem v letních obdobích 1996 – 1999 si studie klade za cíl seznámit s touto mnišskou obcí a jejími specifiky, vzniklými přenosem do nového kontextu.

Historie Anglické sanghy

Anglická sangha vzniká v období, ve kterém se v chápání buddhismu uplatňují především aspekty spojené s osobní, alternativní spiritualitou a výrazným prohloubením a rozšířením zájmu o théravádskou meditaci, kdy buddhismus přestává být doménou intelektuálů a přívrženci se stávají ve větším počtu mnichy.

-
- 1 Označení používané většinou badatelů. Srov. D. Scott, „Modern British Buddhism: Patterns and Directions“, *The Buddhist Forum: A Series of Seminars on Various Aspects of Buddhism. Academic Year 1995-1996*, London: SOAS 1995, 9; P. A. Mellor, „Protestant Buddhism? The cultural translation of Buddhism in England“, *Religion* 21, 1991, 73.
 - 2 Srov. M. Baumann, „Creating a European Path to Nirvana: Historical and Contemporary Developments of Buddhism in Europe“, *Journal of Contemporary Religion* 10, 1995, 55.

K tomu, aby Anglická sangha vznikla, přispěl velkou měrou English Sangha Trust, který v roce 1956 založil mnich Kapilavaddho [Kapilavaddho] (William Purfrust, 1906–1971) jako organizaci, jež měla umožnit život britských buddhistických mnichů ve Velké Británii. V roce 1957 získal Trust budovu v Londýně v Hampsteadu (vystřídali se zde mniši Paññavaddho [Paññavaddho], Ananda Bódhi [Ananda Bodhi] a od roku 1967 Kapilavaddho). Po opuštění viháry mnichy (1971) se iniciativy ujal předseda Trustu Georg Sharp, který v roce 1974 zorganizoval návštěvu bývalého obyvatele viháry mnicha Paññavaddho a známého thajského lesního mistra Adžana Maha Buva [Ajahn Maha Boowa], v jehož klášteře Paññavaddho v té době praktikoval.³ O dva roky později se Sharp poprvé setkal s mnichem amerického původu Sumedhem⁴ [Sumedho] (Robert Jackam, nar. 1934), žijícím v lesním klášteře, vedeném učitelem stejného věhlasu jako Maha Buva, Adžanem Čá.⁵ Sharp poté navštívil lesní kláštery na severovýchodě Thajska a požádal oba lesní učitele, aby poslali své žáky do Británie. Pozvání přijal Adžan Čá a v roce 1977 navštívil Sharpa v doprovodu mnichů Sumedha, Viradhamma, Ananda [Anando] a Khemmadhama [Khemmadhamo]. Na závěr návštěvy ve Velké Británii přikázal Čá mnichům, ke kterým se přidal mnich anglického původu Sučitto [Sucitto], aby zůstali v Hampsteadu a striktně dodržovali mnišskou disciplínu. Při tradiční obchůzce za almužnou (*pindapáda*) se Sumedho v roce 1978 seznámil s mužem, který

-
- 3 Lesní mnišství představuje téměř po celý dějinný vývoj théravádského buddhismu fenomén, který v sobě vždy implicitně nesl revitalizační potenci. Lesní mnichy (*árañña-vásí*) lze charakterizovat jako meditační askety, usazující se mimo populační centra a upřednostňující meditaci před rituálem a studiem. K významnému znovuoživení této tradice dochází na počátku 20. století a je patrně reakcí na reformismus a západní vlivy. Mezi nejvýznamnější osobnosti patří Buddhadása [Buddhadasa] (1906–1933) a Adžan Man [Mun] (1870–1949), učitel Adžana Čá, Adžana Maha Buva, Adžana Lí [Lee], Adžana Teit [Tate] a řady dalších.
 - 4 Sumedho odešel do Thajska v roce 1966. V Asii pobýval již předtím jako zdravotník amerického námořnictva během Korejské války a při práci v mírových sborech na Borneu. Ordinován byl v roce 1967 v thajském klášteře Nong Jak. O rok později se seznámil s Adžanem Čá, stal se jeho žákem a zůstal s ním po deset let. V roce 1974 pomáhal vytvořit Wat Pah Nanachat – speciální klášter v Thajsku pro cizince – a stal se jeho opatem. Jeho další osud byl spojen s vytvářením klášterů této tradice na Západě.
 - 5 Adžan Čá (1918–1992) působil na severovýchodě Thajska v blízkosti města Ubon, kde v roce 1954 založil lesní klášter Wat Pah Pong a posléze i řadu dceřiných klášterů. Život v těchto klášterech je založen na meditaci. V centru učení Adžana Čá stojí bdělost: „Buddhovo učení nenajdete v knihách. Když skutečně chcete vědět, co vám Buddha říká, nezdržujte se knihami. Pozorujte vlastní mysl. Pozorujte, jak vznikají a zanikají pocity, jak přicházejí a odcházejí myšlenky. Nebuďte k ničemu připoutáni, buďte ke všemu pozorní. Tohle je Buddhova pravda: Kokoliv děláte, buďte bdělí.“ – A. Jun, „The life of forest monk“, *Forest Sangha Newsletter* 18, 1991, 9; viz též *Seeing the Way. Buddhist Reflections on the Spiritual Life: An Anthology of Teaching by English-Speaking Disciples of Ajahn Chah*, Hemel Hempstead: Amaravati Publications 1989, 12–29.

se po návštěvě meditačního výcviku rozhodl, že daruje vznikající lesní sangze les Hammer Wood v Západním Sussexu.⁶ Rok na to English Sangha Trust prodal Hampsteadskou viháru a zakoupil Chithurst House – staré anglické sídlo v blízkosti lesa, s přilehlými loukami a menší budovou patřící k lesu. Do budovy, vyžadující rekonstrukci, se 22. června 1979 nastěhovalo šest mnichů a deset noviců, připojily se také čtyři ženy.

Noví obyvatelé zpočátku budili nedůvěru starousedlíků,⁷ ta však byla překonána (mimo jiné na obyvatele zapůsobila péče, kterou mniši věnovali životnímu prostředí) a v roce 1981 byl Chithurstu udělen lokální správní organizační status klášterní organizace, se svobodou výchovy mnichů a mnišek.

Již od počátku Sumedho dbal o zachování tradiční podoby thajského buddhismu, která váže Anglickou sanghu ke koncepci *čátuddisa sangha*,⁸ představující zdroj legitimacy a ortodoxie. Konzultoval s thajskou Radou starších mnichů (*Mahathéra samakhom*) vzniklé adaptační problémy, například otázky ordinace žen, majetku sanghy, adaptace oděvu či změny data mnišského speciálního výcviku v období dešťů. Tyto skutečnosti vedly k tomu, že 3. června 1981 za účasti Ananda Maitreji byla udělena Adžanu Sumedhovi autorita učitele (*upadždžhája*) s právem udělit ordinaci. Byly také vybudovány a vysvěceny hranice, ve kterých se odehrávají aktivity sanghy (*síma*), čímž byla zajištěna autorita a autonomie Anglické sanghy ve smyslu *sammukhíbhuta sangha*, tj. komunity, která má autoritu uvnitř svých hranic. 16. června 1981 byli v této tradici ordinováni první tři mniši na britské půdě. V roce 1983 byly do řádu za specifických podmínek, kterým se budu věnovat později, přijaty ženy.

V roce 1981 skupina laiků v okolí Newcastlu zorganizovala založení nového kláštera této tradice Ratanagiri v Harnamu v Northumberlandu a o dva roky později vznikl taktéž z iniciativy laiků klášter Hartridge v Devonu, který je od roku 1996 obýván samostatnou komunitou mnišek. Rostoucí zájem laiků o pobyt v klášteře vedl v roce 1984 ke vzniku Amaravati u Hemel Hempsteadu v blízkosti Londýna. Klášter je tvořen bývalými budovami kasáren a v roce 1999 zde byla dokončena stavba chrámu, který byl oficiálně otevřen a vysvěcen 4. června 1999 za účasti členů thajské královské rodiny, předních představitelů théravádského buddhismu a několika tisíc návštěvníků.

6 Srov. A. Sucitto, „How the Buddha Came to Sussex“, in: *Cittaviveka: Teachings from the Silent Mind*, Hemel Hempstead: Amaravati Publications 1992, 17.

7 „Byl zde nejdřív velký odstup v myslích místních lidí, kteří směřovali k tomu považovat všechna východní náboženství za kultu vyznavačů idolů. A my jsme pro ně byli ještě horší – vyznavači náboženství bez boha.“ *Ibid.*, 20.

8 V théravádském buddhismu fungují dvě komplementární koncepce: *čátuddisa sangha* (sangha čtyř světových stran), v jejímž pojetí sangha překračuje hranice komunity a zahrnuje všechny mnichy minulosti, současnosti a budoucnosti; druhou je pak *sammukhíbhuta sangha*, představující komunitu, která má autoritu uvnitř svých hranic.

Kláštery⁹ se staly nejen rezidencí mnichů, ale i ohniskem setkávání laických buddhistů.¹⁰ K uspokojení jejich potřeb slouží samostatné centrum, které má vlastní mimoklášterní organizaci a pořádá víkendové, týdenní a čtrnáctidenní meditační kurzy, které jsou vedeny staršími mnichy a mniškami.

O finance klášterů Citaviveka a Amaravati se stará English Sangha Trust, Hartridge a Ratanagiri mají vlastní správní organizace.

Podoba a život Anglické sanghy

Anglická sangha je tvořena mnichy (*bhikkhu*), mniškami (*sīladhara*), mnišskými novici (*sāmanéra*),¹¹ novici (*anāgárika*) a novickami (*anāgáriká*). Pro lesní kláštery, stejně jako pro théravádskou sanghu obecně, je charakteristická hierarchie odpovídající výše uvedenému seřazení. Mezi členy jednotlivých skupin se hierarchie zakládá na senioritě, tj. počtu let (*vassa*) strávených v řádu. Klášterní struktura v Anglii doznala vzhledem k tradičním théravádským zemím nutných změn, například novicem se může stát pouze dospělý člověk, neuplatňuje se krátkodobá ordinace apod.

Počet členů komunity ilustrují data zjištěná v roce 1997, kdy žilo v britských klášterech jednadvačet mnichů, třináct mnišek, pět *samanérů*, dvanáct noviců a pět novicek. Z celkového počtu padesáti šesti osob jednadvačet pocházelo z Velké Británie, sedm z USA, sedm z Německa, mezi další, většinou jednotlivci zastoupené země původu patřily Kanada, Thajsko, Srí Lanka, Nový Zéland, Polsko, Nizozemí, Chorvatsko, Dánsko, Rusko a Jižní Afrika.

V tradičním théravádském pojetí má pouze mnich naději dosáhnout konečného cíle *nibbány*; na tom je založena dichotomie a duchovní hierarchie mnicha a laika.¹² Jejich vztah, jak ho zakládá théravádský buddhismus, je vztahem vzájemné reciprocity. Mnich je chápán jako „pole zásluh“, neboť podporou mnicha získává laik zásluhy (*puñña*), zajišťující podmínky pro dobré znovuzrození. Mnich poskytuje duchovní vedení, kázání (*désana*) a provádí rituály. Laická podpora (*dána*) je uskutečňována formou každodenní almužny, financováním klášterů a různými dary.

Život v klášterech Anglické sanghy se pohybuje formálně v intencích těchto koncepcí, jejich obsah je však vnitřně přehodnocen.¹³ V učení Adžana

9 Dalšími kláštery této tradice jsou Bodhinyanarama na Novém Zélandě, Dhammapala ve Švýcarsku, Bodhinyana v Austrálii, Santacittarama v Itálii a Abhyagiri v USA.

10 S děním v sangze se laici mohou seznámit i na stránkách čtvrtletníku *Forest Sangha Newsletter*.

11 *Sāmanéra* jsou v tradičních théravádských zemích povětšinou chlapci, kteří ještě nedosáhli věku vhodného pro mnicha.

12 V tradiční koncepci cesta laiků spočívá v podpoře mnichů, dodržování pěti záповědí (*pañčasīla*) a účasti na svátcích, spojené s dodržováním osmi záповědí (*aṭṭhangasīla*).

13 Srov. S. Bell, *Buddhism in Britain*, Durham 1991, 227.

Sumedha, známém z jeho knih a přednášek, je implicitně vyjádřeno, že dosáhnout probuzení mohou všichni, kdo o ně správně usilují.¹⁴ Mniši jsou ve Velké Británii, kde většina laiků medituje, chápáni jako učitelé meditace či jako „profesionální buddhisté“.¹⁵

Také forma symbolické výměny mezi mnichem a laikem se poměrně obtížně transformuje v podmínkách současné britské společnosti. Výzkum provedený S. Bellovou mezi západními laiky, kteří podporují sanghu, ukázal na fakt, že nikdo tak nečiní pro získání zásluh.¹⁶ Situace je diametrálně odlišná u příslušníků z asijských zemí.¹⁷

Většina rituálů, které se v kláštřech odehrávají, je primárně určena této skupině laiků, i když již není výjimkou, že o provedení rituálu žádají i lidé ze Západu. Jádro rituálů tvoří recitace „ochranných požehnání“ (*paritta*), jejichž obsah je tvořen z veršů (*gatha*) nebo celých částí suter (např. *Mangala sutta*, *Ratana sutta*, apod.). Z doktrinnálního hlediska jsou vyjádřením „závislosti na *dhammē* jako ochraně“.¹⁸

Při recitaci jsou členové sanghy pro znásobení účinku navzájem spojeni nití, která se po vykonání obřadu rozstříhá a váže se kolem zápěstí věřících. Sangha provádí také recitaci *paritta* nad vodou, která se košťátkem stříká na zúčastněné. Součástí obřadu je rozprava nejstaršího mnicha.

Při úmrtí se recitují pasáže z *Abhidhammy*. K zesnulým se vztahuje obřad přenášení zásluh (*puñña*), který je nejčastěji prováděným rituálem. Jeho podstatou je symbolická výměna – věřící (živí) obdarovali sanghu, čímž získali zásluhy, které při obřadu přenesou na zemřelé předky. Symbolicky se přenesení odehrává tak, že věřící současně s recitací přelévají vodu z jedné nádoby do druhé.

V pojetí rituálů, je patrná snaha přiblížit je a zpřístupnit laikům ze Západu – mají jednodušší formu a je důsledně zdůrazňován jejich nemagický cha-

14 V rozhovorech na toto téma výpovědi směřovaly k závěru, že je prospěšnější být ordinován, není to však podmínkou: „Klášter není nějaké výlučné místo. Je to jen lepší místo pro kultivaci. Být ordinován znamená vyhledat lepší podmínky, obklopit se lidmi, kteří usilují o totéž, což je člověku velmi prospěšné. V konečném důsledku však všechno závisí na člověku samotném.“ Osobní sdělení mnišky Čandasiri [Candasiri], Chithurst, červen 1997.

15 A. Sucitto – A. Amaro, „Classical Buddhism Comes West“, in: *Monastic Studies: Buddhist and Christian Monasticism* 19, The Benedict Priory of Montreal 1991, 148.

16 Laici zmiňovali různé důvody, většinou uvedli zcela pragmaticky, že bez podpory by „tady nebyl klášter, kam bych mohl jít“. S. Bell, *Buddhism...*, 239.

17 „Asiaté milují dávání a jejich štědrost je ohromná. Angličané se na ně dívají svrchu, protože jsou toho názoru, že si tím chtějí něco koupit, spojují si to s něčím nižším, než je meditace. Nechápu, jakou ohromnou hodnotu má štědrost.“ Osobní sdělení mnišky Anandabodhi, Amaravati, září 1998.

18 M. Piyadassi, *The Spectrum of Buddhism*, Kandy: Buddhist Publication Society, 1991, 372.

rakter.¹⁹ Řada z nich získává podobu výkladu či poučení, jako například rituál „vnášení čtyř elementů“, který ukazuje na základní aspekty nauky: vše, co existuje, je pomíjivé a skládá se z pevné složky (element země), kterou symbolizuje svíce, z vodní složky, kterou představuje voda v nádobě, z ohně, reprezentovaného plamenem svíce, a vzduchu, který živí plamen. Svíce se ponoří do vody a plamen zhasne (symbolika *nibbány*). V kontextu buddhismu na Západě se objevují nové zajímavé precedenty, jako například „svatební“ požehnání homosexuálním ženám.²⁰

Život kláštera je určen řádovými pravidly (*vinaja*). Běžná denní rutina se podstatně neliší od života v Thajsku. Den je přesně strukturovaný, začíná a končí recitačním obřadem (*púdža*) a meditací, přijímá se jedno jídlo denně, doplněné malou snídaní, část dne je zasvěcena práci a zbytek osobní praxi.

Mnichem se adept stává poté, co strávil rok v klášteře jako – *anágárika*, a rok jako mnišský novic – *samanéra*.

Ustanovení formálního stupně noviciátu (*anágárika*, ženy – *anágáriká*; „ten, který odešel do bezdomoví, aby se stal členem mnišské obce“) je významnou modifikací klášterní struktury. V novém pojetí došlo k prolnutí principů laika (*upásaka*) s principem novice (*samanéra*), a tak novic v Anglické sangze zastává hraniční polohu právoplatného člena sanghy a zároveň laika. Tento fakt představuje základní mechanismus, který umožnil zakotvení v nových podmínkách, kde se ukázal jako neuskutečnitelný záměr zajistit si obživu denní ranní obchůzkou za almužnou (*pindapáda*), striktně dodržovanou v lesních klášterech. Přijal se model přípravy jídla novici v klášterní kuchyni (běžný ve většině théravádských klášterů) a do-
vážka jídla laiky.²¹

19 „Jejich podstata [rituálů] spočívá v tom, že pomáhají vytvořit pocit požehnání a výjimečnosti situace. Rituál má za cíl pozvednout srdce... Celý smysl buddhistických obřadů a symbolů o toho, jak s nimi nakládáme, je v tom, že vytvářejí jistou náladu, jistý kontext v němž praktikujeme. Přirozeně, že nemají žádnou magickou sílu samy o sobě. Pomáhají myslí uvědomit si, co je kvalitou dané příležitosti.“ A. Čandasiri – A. Sučitto, *Buddhists Ceremonies, Rituals and Fests*, audionahrávka, Amaravati, 1996.

20 Tento obřad, který na žádost žen prováděla starší mniška, se odehrál v červnu 1998 v klášteře Cittaviveka. Měl formu svatebního požehnání, avšak promluva, která se k obřadu váže, nebyla otevřená a směřovala spíše k tématu přátelství než manželského soužití. Ze strany mnišek Metta a Anandabodhi byl tento fakt nahlížen jako „staromódní a konzervativní“. Osobní sdělení, Chithurst, červen 1998.

21 Tato skutečnost je podle sestry Čandasiri vedle změny postavení žen největší transformací ve srovnání s tradičním způsobem života v lesních klášterech v Thajsku. Osobní sdělení mnišky Čandasiri, Chithurst, červen 1997. – Označení *pindapáda* se používá buď pro předem zorganizované akce, kdy je sangha pozvána na jídlo do domu laika, nebo ve svém původním principu, kde nabývá na Západě nového rozměru jako speciální výchovný prostředek. Na *pindapádu* se však vydávají také z tradičního důvodu, aby umožnili případným „zajemcům“ získat zásluhy. Zázitky z těchto *pindapád* jsou oblíbenými tématy rozhovorů a zdrojem řady veselých historek.

Novicové zajišťují praktický chod kláštera, nakupují a skladují potraviny, připravují jídlo, starají se o finanční záležitosti, vykonávají práce, které mnišská pravidla zakazují vykonávat mnichům a pomáhají při styku s laiky. Je na ně kladena velká zátěž a v některých funkcích jsou nahrazováni v klášteře dlouhodobě žijícími laiky – tzv. manažery.²²

Obřad, kterým se stává laik novicem, nelze označit přímo jako ordinaci. Novic na sebe bere slib dodržovat osm záповědí (*atthangasila*),²³ a navíc žádá o závislost (*nissaja*) na učiteli.²⁴ Novicové se zavazují zůstat v klášteře po dobu jednoho roku, nedostávají pálijské jméno, holí si hlavy a obočí a oblékají se do bílého.

Novicem v tradičním smyslu je *sámanéra*. Je ordinován při obřadu „odchod do bezdomoví“ (*pabbadždža*), při kterém slibuje, že bude dodržovat deset záповědí (*dasasila*).²⁵ Dále žádá o závislost na učiteli. Během obřadu obdrží roucha, mísu a nové pálijské jméno. *Sámanéra* přesto, že je stále žákem, zastává vážnější roli. Po roce tohoto noviciátu se může stát mnichem.

Mnišská ordinace (*upasampada*) se koná obvykle v červenci – o úplňku (*upósatha*), kterým začíná období *vassa*. Život mnicha se řídí klášterní disciplínou (*vinajou*), určenou 227 mnišskými pravidly (*pátimokkha*), které vyřazují mnicha z jakéhokoliv zdroje obživy, sexuálních aktivit, zábavy, budování obydlí, ničení živých bytostí a rostlin apod.

Před dosažením pěti *vassa* je mnich považován za „mladšího“ a žije v klášteře pod vedením svého učitele. Když dosáhne pěti *vassa* stává se „starším“ mnichem, učí například meditaci a má větší volnost pohybu a rozhodování o své další praxi. Mniši, kteří dosáhli deseti *vassa*, užívají titul Adžan, učí *dhammě*, meditaci a účastní se klášterní Rady starších mnichů (*Maha Thera Council*). Mnich může řád kdykoliv opustit. Tento akt není hodnocen jako selhání a ani z doktrinnálního hlediska není příčinou špatné *kammy*.

22 Tito manažeri dostávají nízký plat a je jim hrazeno sociální pojištění. O tyto záležitosti se starají příslušné správní organizace klášterů.

23 Zavazuje se zdržovat se usmrcování živých bytostí, braní toho, co není dáno, necudného chování, nesprávné řeči, užívání omamných látek, jídla v nesprávnou dobu, tance, zpěvu, hudby a návštěv zábav, oblékání ozdob a používání parfémů a krášlení se kosmetikou.

24 Jedná se o velmi jednoduchý obřad, kterého jsem byla svědkem. Konal se v červenci 1997 o *upósatha* při večerní *púdže*, na kterou se budoucí novicové (tři ženy a jeden muž) dostavili s oholenou hlavou a obočím, bílé oděni. Předstoupili před sanghu a Adžana Sumedha, který vždy sedí, coby učitel (*dčarija*) vpředu, čelem k ostatním. Po prostraci předali podnos se svíčkami, vonnými tyčinkami a květinami pro učitele – muž pro Adžana Sumedha, ženy pro sestru Čandasiri. Muž pálijsky požádal za všechny o přijetí osmi záповědí a o udělení závislosti; jádrem obřadu byla jejich recitace. Po ní byl obřad ukončen a pokračovala *púdža*.

25 Osm předchozích, doplněných záповědí spaní na vysokém a pohodlném lůžku a používání zlata, stříbra a peněz.

Ženy v Anglické sangze

Ústředním problémem, se kterým se musely nově vznikající kláštery ve Velké Británii vypořádat, se stala otázka postavení ženy v řádu. Přes důslednou filiaci thajského zřízení se ukázalo nezbytné vytvořit pro ženy takovou pozici, v níž by se mohly stát rovnoprávnými členy sanghy (ovšem bez překročení oficiálních hranic, tedy bez ordinace *bhikkhuní*),²⁶ a poskytnout jim adekvátnější postavení, než které umožňuje thajská instituce *méčí*.²⁷ Problém byl velmi složitý, vyžádal si mnohá vyjednávání s thajskou Radou starších mnichů (*Mahathéra samakhom*), z jejíž pozice je řešení ústupkem, protože po pokusu o obnovení ordinace *bhikkhuní*, který se odehrál ve třicátých letech, vydala zákaz poskytovat svěcení *sámaneri* nebo *bhikkhuní* ženám.²⁸

V tradici Anglické sanghy se ordinované ženy označují jako *síladhara* („ta, která dodržuje deset slibů“), běžně se však používá termín mniška (*nun*) nebo specifikující „mniška (dodržující) deset předpisů“ (*ten precept nun*), při oslovení se používá slovo sestra (*sister*). Thajské *méčí* jsou v Anglické sangze jako novicky.

Ordinace *síladhara* je shodná s ordinací *samanéra* (*pabbadždža*), mnišky se zavazují deseti záповěďmi (*dasasíla*) a žádají o závislost (*nissaja*) na mnišské sangze (*bhikkhu*) a Adžanu Sumedhovi jako duchovním vůdci a učiteli (*áčarija*). Pravidla pro život *síladhar* byla pro dosažení adekvátnějšího výsledku rozpracována a prohloubena podle vzoru *bhikkhuní vinaji*. Jejich oficiální podoba je stanovena ve spisu *Going Forth: A Training for Theravada Nuns*, jehož autorem je Adžan Sučitto, který po dlouhou dobu zastával pozici učitele mnišek.

Mnich je k mnišce vždy v pozici služebně staršího, je jí vždy nadřazen.²⁹ To se odráží i v ritualizovaném chování mnišky k mnichovi (vedle stejného

26 Pálijský termín pro mnišky je *bhikkhuní*. Linie ženské théravádské mnišské ordinace byla přerušena již v polovině 1. tisíciletí n. l.

27 *Méčí* jsou ženy žijící v thajských kláštefích. Mají status laických věřících (*upásaka*), nepřináležejí tedy k sangze, žijí ve zvláštní, vyhrazené části kláštera, holf si hlavy a oblékají bílé roucho. Vykonávají různé práce pro mnichy a samy si zajišťují obživu. V současnosti jich žije v Thajsku okolo deseti tisíc a řada z nich se uchyluje do klášterů ze sociálních důvodů. Kabilsingh poukazuje také na to, že nemají žádnou spirituální roli, přestože se oddávají životu v bezdomoví, „nemají žádné místo v náboženské struktuře, nejsou ani ordinované ani řádné laičky. Jsou považovány za obyvatele klášterů (*wat*), jsou ponižovány a v řadě klášterů nejsou ani vítány“. Ch. Kabilsingh, „Nuns in Thailand“, in: Karma Lekshe Tsomo (ed.), *Sakyadhita: Daughters of the Buddha*, New York: Snow Lion Publications 1988, 146-147.

28 Ch. Kabilsingh, „Nuns in Thailand...“, 145.

29 Fakt, že vstoupila do kontextu, ve kterém se zavázala být fakticky nerovnocenná, neustále v nižším postavení než muž, prožívá jedna z nejstarších mnišek Adžan Čandasiri následovně: „Jakkoliv se to může zdát v očích moderní společnosti neobvyklé, představovalo to pro mě jednu z nejpronikavějších výzev mnišského života. Mohla jsem

typu chování laiků a noviců). Od mnišky se očekává, že zabrání zbytečnému kontaktu s mnichem, (nutno podotknout, že tento vztah platí i naopak), bude mu vyjadřovat patřičnou úctu, např. tím, že dává mnichovi přednost ve dveřích, účastní-li se rozhovoru, kterému je mnich přítomen, nechá mluvit jeho, přibližuje-li se k sedícímu mnichovi, zvláště při oficiálních příležitostech, jde po kolenou, měla by dbát na to, aby neseděla výše než mnich. Při oslovení mnicha má sedět v pokorné pozici s rukama v gestu *andžali*.³⁰ Nesmí mnichovi nic osobně vytýkat. Pokud má stížnosti, které považuje za oprávněné, sdělí je nejstarší mnišce a ta je sdělí nejstaršímu mnichovi, který je prohovoří s dotyčným mnichem. Přestože se tyto formy interakce považují za ideální vzor, v běžném životě komunity jsou modifikovány.

Postavení mnišek na Západě je mnohem příznivější než v tradičních théravádských zemích, což dokládají i ti, kdo strávili čas v tamních klášteřích. Mnišky získávají stále větší úctu, což souvisí i s tím, že řada z nich začala působit jako učitelky meditace i *dhammy*,³¹ tedy v roli, která byla po dlouhou dobu doménou mnichů.

Záměrem je chápat komunitu *sīladhar* jako rovnocenný protějšek *bhikkhu* sanghy, tedy ve smyslu *bhikkhunī* sanghy.³² Laici jsou nabádáni, aby akceptovali tento stav, který je u laiků ze Západu obecně přijímán. Odlišná je situace u laiků z Východu, kteří často nepovažují mnišky za hodné úcty,³³ neobracejí se k nim v duchovních záležitostech³⁴ a méně je podporují.

například sledovat jistou vnitřní reakci, když šest právě ordinovaných *bhikkhu* stálo přede mnou spolu s ostatními ve frontě na jídlo. Mohla jsem pouze snášet zdánlivě nekonečné čekání, než začne nejmladší mnich jíst, a až poté mohou začít s jídlem mnišky. To vám umožňuje pocítit důstojnost a krásu skutečného nelpění, ale někdy se to může zdát jako totálně ponižující situace. (...) Zdá se, že se my na Západě máme stále co učit o formě a hierarchii.“ S. Candasiri, „Rain retreat“, *Forest Sangha Newsletter* 23, 1993, 13-14.

30 *Andžali* je uctivé komunikační gesto, které má široké uplatnění např. při oslovení, poděkování, používá se při obřadech a tvoří součást prostrace. Spočívá v tom, že se před hrudníkem spojí ruce.

31 *Vinaja* zakazuje mniškám učit *dhammē* – v případě velmi vážených mnišek se to řeší rituálem, při kterém jim starší mnich učení dovoluje.

32 Skutečnost, že nemohou být plně ordinovány, je nahlížena často pozitivně: „pravidla, která musely dodržovat *bhikkhunī*, jak se o nich dovidáme v písmech, byla velmi přísná a bylo by pravděpodobně velmi obtížné dodržovat je všechny v této společnosti. Myslím si, že máme větší možnost se adaptovat v současné společnosti na to, jak je to nyní zařazeno.“ S. Thanissara dle D. Cush, *Buddhists in Britain Today*, London: Hodder & Stoughton 1990, 60. – „To, že nejsme *bhikkhunī*, považují spíše za přednost než za handicap. Nemusíme tak například dodržovat osm *garudhammā*, a to nám dovoluje mnohem větší samostatnost, než kdybychom byly plně ordinovány. Náš život je také podstatně jednodušší než život *bhikkhunī* a také než život mnichů.“ Osobní sdělení mnišky Čandasiri, Chithurst, srpen 1996.

33 „Mnozí lidé z Východu mají stále tendence vzhlížet pouze k mnichovi, jakkoliv by byl zkorumpovaný. U nich doma se udržovalo přesvědčení, že když chce být syn mnichem, je to velké požehnání, u dcery je to katastrofa. Lidé ze Západu to chápou jinak.“ Osobní sdělení mnišky Anandabodhi, Chithurst, červen 1997. – Je např. příznačné, že po

Laičtí buddhisté

Ve všech klášterech se laikové mohou připojit k životu v komunitě.³⁵ Přípravenost akceptovat jeho pravidla formálně dotvrzují krátkým obřadem, při němž recitují osm záповědí. Laik se zcela přizpůsobuje životu komunity, ve které je forma chování výrazně ovlivněna centrální pozicí mnicha, následovaného dalšími členy sanghy, a asymetrií jejich vztahu s laiky, projevující se v klášterní etiketě. Při prvním pobytu je návštěvníku umožněno strávit zde jeden týden, prokáže-li schopnost sžít se s pravidly, může si pobyt prodloužit, či zavítat jindy, tentokrát i na delší dobu. Maximální doba pobytu je tři měsíce. Návštěvníkovi a jeho praxi není věnována zvýšená pozornost, je do velké míry integrován do života sanghy a může požádat staršího člena sanghy o konzultace v otázkách praxe.

Jako hosté v klášteře pobývají především Evropané, kteří oceňují možnost intenzivně se zde věnovat meditaci. Chápání kláštera jako ryze meditačního centra může vést k situaci, na kterou upozorňují sami členové sanghy, Adžan Sučitto a Adžan Amaro [Amaro]: kláštery se dostávají „do jisté míry na úroveň v této době běžného duchovního trhu“, vedle ostatních druhů meditace a „systémů osobního růstu“.³⁶

Anglická sangha přikládá poměrně malý význam „konfesní příslušnosti“. Meditace je to, co definuje na Západě buddhista. Otázka o identitě nezní: „Jsi buddhistou?“, ale „Medituješ?“. Od hostů se požaduje, aby dodržovali pravidla života v klášteře, ne to, aby byli buddhisty. Může se zdát, že buddhisty nemusí být ani členové sanghy, setkala jsem se zde s novicem z Jižní Afriky, který byl křesťanem, k čemuž se hrdě hlásil a pravidelně navštěvoval kostel v nedaleké vesnici. To vše potvrzuje často proklamovanou „nekonfliktnost buddhismu“, ale také problematičnost kategorie „buddhista“.

Závěr

Pro situaci Anglické sanghy platí mnohé, co je charakteristické pro théravádský buddhismus na Západě obecně. M. Baumann hodnotí buddhismus jako „flexibilní“ tradici, vykazující velkou míru „ochoty“ k adaptaci, která je otevřená novým formám, obsahům a strukturám převažujícím

opuštění Devonské viháry mnichy rapidně klesla podpora místní asijské komunity. Osobní sdělení manažerky Jane, Amaravati, září 1998.

34 Skupinu věřících Asiátů, kteří přinesli *dánu* zrovna v den, kdy se mniši vydali na výlet, velmi rozrušilo, když našli dle jejich mínění klášter prázdný. Byli rozhořčeni a málem odmítli služby ženské části sanghy. Osobní sdělení manažerky Jane, Amaravati, září 1998.

35 Nutno podotknout, že po roce 1989 navštívilo kláštery velké množství Východoevropanů. Nebývalý zájem byl komentován výrokem, že „semeno *dhammy* vzklíčilo na Východě“. Osobní sdělení mnišky Anandabodhi, Amaravati, září 1998.

36 A. Sucitto – A. Amaro, „Classical Buddhism Comes West...“, 153.

v hostitelské kultuře.³⁷ Mimo to jsou v procesu adaptace přijímány obsahy „vzhledem k jejich funkčnosti a atraktivnosti“³⁸ a koncepty, které jsou obtížně přijímatelné nebo pochopitelné, se vynechávají.

Záměrem Adžana Sumedha bylo utvořit pro Anglickou sanghu takové podmínky, aby se její život co nejvíce blížil tradici; od počátku si však byl vědom toho, že je nutné vytvořit prostor pro postupnou adaptaci, týkající se jak problémů marginálních, jako je například otázka oděvu, tak základních otázek fungování, mezi něž patří ustanovení noviciátu či proměna postavení ženy v sangze.

Od počátku svého působení v Británii se představitelé tradice setkávali s nepochopením i nesouhlasem buddhistů ze Západu vůči životnímu stylu, který se snažili prosadit. Ideál tradiční mnišské formy bylo obtížné zakořenit v kontextu buddhismu na Západě, pro který je typická „redukce“ na meditační praxi a jen okrajový zájem o formy osobní a kolektivní religiozity, stejně jako o širší aspekty nauky, například kosmologické či eschatologické koncepte. Na rozdíl od situace v asijských zemích, kde lesní mnišství usiluje zbavit buddhistickou praxi přílišné závislosti na formě, konvencích a rituálech, tak Sumedho čelí zcela opačnému problému, a to jejich odmítnutí. Buddhisty ze Západu charakterizuje jako „závislé“ na myšlence, že nepotřebují žádnou tradici,³⁹ a zdůrazňuje, že konvence a rituály jsou „cenným vyjádřením ve společnosti, která je odmítá“. Konvenční, rituální a obřadní stránka života pak už „není pouhým zvykem a tradicí, ale něčím, co lidi spojuje a dává jejich životu styl, půvab a formu“.⁴⁰

Přestože důsledně trvá na tom, že „to, co má on a jeho mniši nabídnout, je právě tradiční forma spojená s obřady, recitací a tradičními buddhistickými konvencemi“,⁴¹ je si vědom faktu, že lidé ze Západu přicházejí do kláštera především se zájmem o prohloubení a získání prostoru pro meditační praxi, ne pro celkovou koncepci théravádského mnišství.⁴² Postoj Sumedha je velmi citlivý k danému kontextu, na to upozorňuje také Mellor, když říká, že Sumedho „často hovoří o etiketě spíše než o pravidlech a klade důraz na vlastní odhalení pravdy spíše než na doktrinální definice“.⁴³ Tento fakt se ozývá i ve výpovědi jednoho z noviců: „Adžan Sumedho je člověk,

37 Srov. M. Baumann, „The transplantation of Buddhism to Germany: Processive modes and strategies of adaptation“, *Method & Theory in the Study of Religion* 6, 1994, 36.

38 L. Hrdý - V. Soukup - A. Vodáková (eds.), *Sociální a kulturní antropologie*, Praha: SLON 1993, 96.

39 Srov. R. Wheeler, *Questions and Answers with Ajahn Sumedho*, Hemel Hempstead: Amaravati Publications 1991, 6.

40 A. Sumedho, *The Forms of Buddhism*, audionahrávka Amaravati, 2. února 1987.

41 A. Sucitto - A. Amaro, „Classical Buddhism Comes West...“, 150.

42 „Život v klášteře je dobrá příprava na život mimo klášter.“ Osobní sdělení anagariky Klause, červen, 1997.

43 P. A. Mellor, „Protestant Buddhism?...“, 78.

kteřý nikoho neodradí. Nikomu neřekne: Jdi pryč, protože tvé cíle nejsou cíli théravádové sanghy. On spíš čeká, že se lidi změní, že se po několika letech prohloubí jejich zájem.“⁴⁴

Thajská lesní tradice však zůstává absolutním standardem a stabilizátorem fungování komunity. V rámci této tradice jsou členové Anglické sanghy považováni za důvěryhodné a autentické náboženské vůdce. Za takové je pak považují nejen západní buddhisté, ale především početná asijská komunita, především Thajci a Sinhálci, kteří buddhismus spojují s udržením a posílením své kulturní identity a kulturního dědictví. Prostředí Anglické sanghy ukazuje na fenomén, který se v odborných diskusích označuje jako dualismus „evropského buddhismu“ a „buddhismu v Evropě“, „bílého buddhismu“ a „asijského, etnického či kulturního buddhismu“.⁴⁵ Podstatný je fakt, že etničtí buddhisté, vyžadující co největší blízkost tradici, působí jako významný faktor ustanovení mnišství v tradičním pojetí, který je v Anglické sangze obecně rozpoznán.⁴⁶

Britské lesní kláštery jsou místy, kde je tato dichotomie jasně patrná. Na druhé straně ovšem separace začíná slábnout a kláštery umožňují setkávání britských a asijských buddhistů. Je otázkou, kam se bude ubírat vnímání buddhismu u další generace Asiátů, kteří se seznámili se západní kulturou a přijali některé ideje a hodnoty západní modernity, a také jak se bude proměňovat chápání buddhismu na Západě. Domnívám se, že Anglická sangha bude indikátorem těchto procesů.

44 Osobní sdělení novice Jakuba, Amaravati, duben 1999.

45 Dle Scotta je tento dualismus významnější než tradiční rozdíl théraváda-mahájána - vadžrajána. Srov. S. Scott, „Modern British Buddhism...“, 6; podobně J. Nattier, „Visible and Invisible: On the Politics of Representation in Buddhist America“, *Tricycle: The Buddhist Review*, Fall 1995.

46 „Tlaky Asiátů, to je vlastně důvod, proč se to tady dávno nezměnilo v něco daleko mří tradičního. To je to, že sem v neděli přijedou laici, kteří něco očekávají. ... Kdyby tady záviseli pouze na asijské komunitě, kdyby to byl ten tradiční vztah asijská komunita, která přinese jídlo, pokloní se, zůstane na čtvrt hodiny po jídle, dá peníze a odejde domů, pak mohou mniši meditovat. Západní lidé se o tohle nezajímají, ti se chtějí přijít pobavit s mnichy, na retreaty, mniši se pak stanou instruktory meditace, a *dhammu* musí ředit, takže je to pak velká zátěž pro komunitu.“ Osobní sdělení novice Jakuba, Amaravati, duben 1999. – „Když se tato tradice ujala v Anglii, přišli lidé a řekli: Dobře, přišel čas sundat tohle oblečení a přestat dělat tohle a tohle. Tohle je Západ a vy tady nemůžete chodit takhle. (...) ale my máme také svou zodpovědnost, především k řadě asijských lidí, kteří nás podporují a mají jisté otázky a požadavky. Nechceme zraňovat jejich city. Jsou zvyklí na mnichy, kteří dělají to a to, a když dojde rázem k radikálním změnám, zraníme jejich city.“ Osobní sdělení mnicha Amatasiri, Chithurst, červen 1997.